

„Iris” (1899–1900) – organ Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie

Analiza zawartości

Aleksandra Lubczyńska

Koło Literacko-Artystyczne – wydawca tytułowego pisma „Iris” – było jednym z kilku stowarzyszeń działających we Lwowie na przełomie XIX i XX wieku, które składały się na naukowo-kulturalny krajobraz miasta. Wybitną rolę w intelektualnym aktywizowaniu mieszkańców stolicy Galicji odgrywały także następujące towarzystwa naukowe: Filozoficzne, Historyczne, Literackie im. Mickiewicza i Przyrodnicze Kopernika, a także mające już swoją historię i tradycję biblioteki: Ossolineum, Uniwersytecka, Baworowskich, Dzieduszyckich i Pawlikowskich oraz powołany do życia pod koniec XIX w. Związek Naukowo-Literacki. Nade wszystko jednak szczególną atmosferę miasta tworzyły funkcjonujące tu polskie wyższe uczelnie: Uniwersytet, Szkoła Politechniczna, Akademia Medycyny Weterynaryjnej i Wyższa Szkoła Rolnicza (od 1901 r. Akade-

mia Rolnicza) w Dublanach pod Lwowem. Ich działalność nie byłaby możliwa, gdyby nie autonomia, która dawała Galicji liczne swobody w zakresie życia politycznego, społecznego i kulturalnego¹.

Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie powstało na początku 1880 r. z inicjatywy miejscowych literatów i artystów². W myśl *Statutu* uchwalonego w październiku tego roku, a nowelizowanego w latach 1885 i 1917, celem stowarzyszenia było „ożywienie ruchu literackiego i artystycznego we Lwowie i w całym kraju, utrzymanie łączności pomiędzy pracującymi na polu literatury, nauki i sztuki; skupienie sił literackich i artystycznych; podejmowanie i popieranie spraw odnoszących się do literatury i sztuki”³. Te cele zamierzano osiągnąć poprzez zebrania towarzyskie, odczyty literackie i naukowe, produkcje artystyczne, urządzenie widowisk

¹ O działalności różnych środowisk naukowych i kulturalnych Lwowa por. U. Jakubowska, *Lwów na przełomie XIX i XX wieku. Przegląd środowisk prasotwórczych*, Warszawa 1991. Tam również bibliografia, m.in. wspomnień ludzi żyjących we Lwowie w tym okresie. Ponadto m.in.: *İstoriâ L'vova u tr'oh tomah*. T. 2, 1772–żovten' 1918 [redkol. Āroslav Āsaēvič et al.], L'viv 2007; *Lwów: miasto–społeczeństwo–kultura. Studia z dziejów miasta*, t. 9: *Życie codzienne miasta*, red. K. Karolczak, Ł.T. Sroka, Kraków 2014. Z prac popularyzujących dzieje Lwowa można wymienić: T. Riedl, *O Lwowie i lwowskim piśmiennictwie*, Pelplin 2013; R.J. Czarnowski, E. Wojdecki, *Lwów. Dzieje miasta*, Kielce 2015.

² Pierwotnie funkcjonowało pod nazwą Koło Literackie (1880–1884). W kolejnych latach zmiana nazwy nastąpiła jeszcze kilkakrotnie: Koło Artystyczno-Literackie (1894), Koło Literatów i Artystów we Lwowie (1911–1916), Kasyno i Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie (1916–1937), K. Raczkowska, *Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie* [w:] *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*, cz. 2, red. nauk. B. Sordyłowa, oprac. zespół pod kier. B. Krajewskiej-Tartakowskiej w składzie K. Góra-Szkaradek, B. Krajewska-Tartakowska, J. Kurjata, Warszawa 1994, s. 383.

³ *Statut Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie*, [Lwów] 1885, s. [1].

i zabaw, wycieczki towarzyskie i naukowe oraz działalność wydawniczą. Siedziba Koła mieściła się w gmachu teatru miejskiego⁴. Koło posiadało bibliotekę do użytku swoich członków⁵.

Pierwszym prezesem został Ksawery Liske, po nim kolejno: Ludwik Kubala, Roman Czartoryski, Leon Biliński, Roman Pilat, Tadeusz Rutowski, Albert Wilczyński, Józef Wereszczyński, Karol Hadaczek, Ludwik Ramułt, Władysław Hojnacki i Jan Antoniewicz. Wśród członków honorowych byli m.in. Adam Asnyk, Józef Brandt, Włodzimierz J.E. Dzieduszycki, Karol Estreicher, Józef Ignacy Kraszewski, Eliza Orzeszkowa, Kornel Ujejski, Ignacy Paderewski i Stanisław Głąbiński. Za fundusze pochodzące ze składek członkowskich oraz opłat za wstęp urządzano odczyty, wystawy, koncerty i konkursy. Rocznie liczba odczytów wahała się pomiędzy 12 (1884) a 31 (1929–1930). Prelegentami byli m.in. historyk Franciszek Krčęk, dyrektor miejscowego teatru dr Juliusz Bandrowski, lekarz i mikrobiolog prof. Józef Szpilman; historycy literatury: Kazimierz Wróblewski, Stanisław Zdziarski i Zygmunt Łempicki; literaci: Juliusz Kaden-Bandrowski, Magdalena Samozwaniec, Kornel Makuszyński, Zofia Kossak, Teodor Parnicki; malarze: Jan Styka, Andrzej Pronaszko i Leon Chwistek. Najczęściej podejmowano tematy z historii i krytyki literackiej, sztuki, teatru, językoznawstwa, muzyki, geografii, rzadziej z nauk matematyczno-

przyrodniczych i techniki. Inną aktywnością Koła były akcje na rzecz lwowskiego i galicyjskiego środowiska kulturalnego. Np. w 1894 r. podczas Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie jego członkowie wzięli udział w pracach organizacyjnych odbywającego się w tym czasie Zjazdu Dziennikarzy i Literatów, urządzając ekspozycję ilustrującą osiągnięcia na polu oświaty ludowej w Galicji oraz opracowali i wydali *Bibliografię wydawnictw ludowych* (Lwów 1894), obejmującą publikacje za lata 1848–1894⁶. W 1899 r. członkowie Koła brali udział w pracach komitetu ds. sprowadzenia do kraju prochów Juliusza Słowackiego⁷.

Zgodnie z zapisem w *Statucie* Koło podjęło działalność wydawniczą. Jego organem prasowym był najpierw „Rocznik Koła Literacko-Artystycznego”, wydany w 1896 r., na którego zawartość składały się teksty odczytów i wykładów organizowanych przez Koło, a następnie pismo „Iris”, ukazujące się w latach 1899–1900 niezmiennie pod redakcją sekretarza Koła – Stanisława Schnür-Peplowskiego – publicysty i historyka teatru galicyjskiego⁸ oraz Michała Rollego – dziennikarza, historyka i literata. Do stałych współpracowników pisma należeli również miejscowi artyści, literaci, miłośnicy sztuki odpowiedzialni za redakcję poszczególnych działów.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest charakterystyka pisma „Iris”⁹ przeprowadzona metodą analizy zawartości jego poszczegól-

⁴ *Warunki przedpłaty*, „Iris” 1899, z. 1, s. nlb.

⁵ *Biblioteka Koła Literacko-Artystycznego*, tamże, z. 3, s. nlb.

⁶ K. Raczkowska, *Koło Literacko-Artystyczne...*, dz. cyt., s. 384–85.

⁷ K. Czapelski, *Notatki z Krakowa*, „Iris” 1899, z. 2, s. 69.

⁸ Źródłem informacji na temat osób przywoływanych w artykule są m.in. następujące wydawnictwa: A. Choloniewski, *Nieśmiertelni. Fotografie literatów lwowskich*, Lwów 1898; *Polski słownik biograficzny*, red. W. Kopceżyński i in., Kraków–Wrocław 1935–2015, t. 1–50 (tu przede wszystkim hasła autorstwa R. Skręta: *Rolle Michał*, t. 31, 1988, s. 570–571; *Schnür-Peplowski Stanisław*, t. 35, 1994, s. 581–583); U. Jakubowska, *Lwów na przełomie...*, dz. cyt.; *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny*, red. J. Czachowska, A. Szałagan, Warszawa 1994–2007, t. 1–10; *Słownik literatury polskiej XIX wieku*, red. J. Bachórz, A. Kowalczykowa, wyd. 3 bez zmian, Wrocław 2002.

⁹ O piśmie wspominali m.in. J. Myśliński, *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej* [w:] *Prasa polska w latach 1864–1918*, t. 2, Warszawa 1976, s. 132–133; J. Jarowiecki, *Typologia i statystyka prasy lwowskiej w la-*

nych numerów. Celem artykułu jest wykazanie, że było ono platformą wymiany myśli dla literacko i kulturalnie zaangażowanych środowisk inteligencji galicyjskiej.

W pierwszym roku pismo ukazywało się jako miesięcznik, w zeszytowej formie 24 x 20 cm, o objętości ok. 50 stron; w drugim roku – jako dwutygodnik, o podobnym formacie, ale w układzie dwuszpaltowym, o objętości od 16 do 20 stron. Szata graficzna obu wersji wyróżniała się starannością. W pierwszym roku okładkę zdobiła winieta z motywem irysów oraz podobizną Adama Mickiewicza, od zeszytu 8. – dodatkowo z paletą malarską, maską teatralną i lirą. W 1900 r. winieta pierwszych dwóch numerów była skromna, jedynie typograficzna, ale od trzeciego numeru stylizowany tytuł pisma ozdobiono ornamentem roślinnym i rysunkami palety malarskiej, maski scenicznej, zapisanej karty oraz wizerunkiem młodej kobiety (Muzy?) pośród lilii i irysów. Pismo było ilustrowane również wewnątrz zeszytów (numerów). Na materiał ilustracyjny składały się przede wszystkim portrety sławnych literatów i artystów oraz reprodukcje dzieł malarskich. „Iris” był drukowany na dobrym papierze, w drukarni Edwarda Winiarza we Lwowie. Nie udało się ustalić, w jakim nakładzie ukazywało się pismo.

W pierwszym zeszycie pisma, zaplanowanym na styczeń 1899 r., w odezwie *Do Czytelników* redaktorzy wyjaśniali, że będzie ono hołdem złożonym Mickiewiczowi w setną rocznicę urodzin. Nawet nazwa – „Iris” – była nawiązaniem do dziennika literackiego, jaki w 1828 r. chcieli wydawać w Moskwie Wieszczy Adam i Franciszek Malewski. Program pisma zakła-

dał „zogniskowanie sił literacko-artystycznych w naszej instytucji, stworzenie dla polskiego ogółu zdrowego, duchowego pokarmu, któryby zarówno treścią tekstu, jak i doborem ilustracji zaznajamiał go z ruchem i z wytwórczością na polu produkcji piękna wszelkich odcieni, wreszcie stworzenie gruntu dla przedmiotowej krytyki, wolnej od wszelkich, postronnych wpływów”¹⁰. Odbiorcami mieli być wszyscy zainteresowani literaturą i sztuką, ciekawi jej przejawów we Lwowie, ale także poza nim, czemu miały służyć korespondencje z Krakowa, Pragi i Wiednia.

Za teksty drukowane na łamach pisma redakcja nie wypłacała honorarium, a wszelkie przychody z tytułu sprzedaży były przeznaczane na fundusz zaopatrzenia dla wdów i sierot po literatach i artystach. Cena pojedynczego numeru wynosiła 50 centów. Pismo rozpowszechniano przez sprzedaż detaliczną – skład główny znajdował się w Księgarni Hermmana Altenberga we Lwowie – oraz w prenumeracie. W Austro-Węgrzech prenumerata roczna wraz z przesyłką kosztowała 4 złr (złote reńskie), półroczna – 2 złr, kwartalna – 1 złr. W Niemczech odpowiednio: 8 marek, 4 i 2 marki. W krajach, gdzie walutą były franki, koszty prenumeraty wynosiły: 12 franków rocznie, 6 półrocznie i 3 franki kwartalnie. W drugim roku ukazywania się pisma cena pojedynczego numeru w Austro-Węgrzech wynosiła 60 halerzy, cena prenumeraty rocznej wzrosła do 8 koron, półrocznej – do 4 i kwartalnej – do 2 koron¹¹.

Każdy zeszyt (numer) składał się z dwóch części: pierwsza była niezatytułowana, zajmowała około połowy objętości pisma i zawierała teksty literackie oraz artykuły z różnych dzie-

tach 1864–1939 [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, t. 4, Kraków 1999, s. 215; tegoż, *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, t. 2, Kraków 2006, s. 87.

¹⁰ *Do Czytelników*, „Iris” 1899, z. 1, s. 1.

¹¹ Korona austro-węgierska została wprowadzona do obiegu w 1892 r., zastępując srebrnego guldena austriackiego (złotego reńskiego, dzielącego się na 100 grajcarów, zwanych też centami). Przeliczenie guldenów (złotych reńskich) na korony nastąpiło w stosunku 1 gulden = 2 korony; 1 korona dzieliła się na 100 halerzy.

dzin wiedzy. Część druga obejmowała kilka działów stałych (choć nie wszystkie występowały w każdym numerze): *Malarstwo*, *Rzeźba* (lub *Malarstwo i rzeźba*), *Muzyka*, *Teatr*, *Notatki z Krakowa*, *Z Pragi Czeskiej*, *Literatura*, *Z Koła Literacko-Artystycznego* i *Kronika żałobna*. W drugim roczniku pojawiały się jeszcze efemerycznie działy: *Z Wiednia* i *Odpowiedzi grafologiczne*.

Literatura piękna

Teksty literackie stanowiły ok. 1/4 objętości każdego numeru. W ciągu dwóch lat opublikowano 105 utworów, w tym 68 wierszem i 37 prozą. Składały się one na dorobek działalności literackiej 59 autorów. W zakresie poezji najwięcej, bo siedem utworów zamieściła Anna Neumanowa; po sześć – Mikołaj Biernacki (pod pseud. M. Rodoć) i Adam Cehak (pod pseud. Adam Stodor); pięć – Maryla Wolska (pod pseud. Zawrat); po 4 utwory opublikowały Eliza Bośniacka (pod pseud. Julian z Poradowa i Julian Moers z Poradowa) oraz M. Dunikowska; po trzy: Władysław Bełza i Franciszek Galiński; po dwa – ks. Alfred Wróblewski, Leon Gustaw Dziubiński, Maria Hagen-Schwerin (pod pseud. Alces) oraz dwie osoby, których tożsamości nie udało się ustalić, publikujące pod pseudonimami: Al...tra i Wr. Pozostali twórcy: Karol Brzozowski, Aureli Urbański, Janina Bieniecka (pseud. Jan Miodoborski), Maria Bełzowa, Seweryna Duchńska, Konstancy Maria Górski, Stanisław Rossowski, Aleksander Kraushar (pod pseud. Autor „Strof”) oraz autorzy posługujący się kryptonimami: S.H., J.K., O., E...E – po jednym utworze. Zamieszczono też pojedyncze wiersze poetów już nieżyjących: Teofila Lenartowicza, Kornela Ujejskiego, Wacława Szymanowskiego i Marii Bartus oraz jeden wiersz nieznanego autora. Na łamach pisma ukazały się też polskie przekłady wierszy trzech poetów obcych: Giosuè Carducciego (w przekł. Elizy Bośniackiej), Jaroslava Vrchlický’ego (w przekł. Aurelego Urbań-

skiego) i Henry’ego Wadswortha Longfellowa (w przekł. Józefa Kropiwnickiego).

Utwory prozą zamieszczone na łamach „Iris” składały się na dorobek 27 autorów. Podobnie jak w przypadku poezji, tylko kilkoro spośród nich zamieściło w piśmie więcej niż jeden tekst. Byli to: Anna Neumanowa – 3, Aleksander Wybranowski – 3, Adam Cehak (pod pseud. Adam Stodor) – 3, Jan Zacharyasiewicz – 2, Anna Matuszewicz – 2, Jan Stella-Sawicki – 2 i autor posługujący się kryptonimem Z...t opublikował 2 utwory. Pozostali twórcy: Adam Bełcikowski, Stanisław Bełza, Michał Eustachy Bernstein, Bolesław Eulendorf (pod pseud. Bolesławicz), Lucyna Ćwierczakiewiczowa – znana bardziej jako autorka książek kucharskich niż literatka, Henryk Dunin-Borkowski, Stanisława Hausnerowa, Zygmunt Miłkowski (pod pseud. Jeż Teodor Tomasz), Izidor Kuncewicz, ks. Józef Nuckowski, Leon Popławski, Kazimierz Radwan, Kazimierz Rosinkiewicz (pod pseud. Kazimierz Rojan), Kazimierz Tetmajer, Maria Wiśniewska (pod pseud. Maria Turzyma), Albert Wilczyński, Gabriela Zapolska, Franciszek Zwiłkoński i dwoje autorów publikujących pod kryptonimami Wr. i L. opublikowali po jednym utworze.

Jak widać z powyższego zestawienia, wśród literatów – z wyjątkiem kilku – nie było osób, których dorobek na stałe wszedłby do narodowego panteonu. Mamy raczej do czynienia z autorami, którzy swoją twórczość uprawiali na marginesie życia zawodowego i społecznego, a jedynie chcieli spróbować swoich sił w publicystyce i literaturze. Takie zresztą było założenie pisma: aktywizować do współpracy tych, którzy mieli ambicje artystyczne, dać szansę wszystkim literacko uzdolnionym lwowianom, umożliwić im wymianę myśli i doświadczeń twórczych.

Artykuły popularnonaukowe

Jak już wspomniano, na pierwszą część pisma, oprócz tekstów literackich, składały się artykuły z różnych dziedzin wiedzy. W większości miały one charakter popularnonaukowy. Największą liczbę (29) stanowiły teksty z zakresu krytyki

literackiej i historii literatury. Ich lektura – pod pewnym względem – może prowadzić do ciekawych wniosków. Chodzi przede wszystkim o teksty na temat literatury i sztuki współczesnej w kontekście rodzącego się i dopiero zdobywającego sobie sympatyków modernizmu. Dyskusję na ten temat wywołało przybycie do Krakowa w 1898 r. Stanisława Przybyszewskiego i objęcie przez niego redakcji „Życia”. Przybyszewski – znany już na zachodzie Europy autor powieści w poetyce modernistycznej – w Krakowie zyskał sobie grono zwolenników, ale też przeciwników. Do tych ostatnich należał Kazimierz Czapelski – redaktor rubryki *Notatki z Krakowa* – który przyglądał się działalności Przybyszewskiego i na bieżąco relacjonował ją czytelnikom „Iris”. Nie akceptował obecności pisarza w mieście, a szczególnie jego wpływu na grono krakowskiej młodzieży twórczej. Co prawda nie negował talentu pisarza, określając go jako „doskonałego stylistę” i „znawcę serca i namiętności ludzkich”, ale też stwierdzał, że takiego talentu szkoda, gdyż „marnuje się, bo nie daje tego, co by mógł, czego się Polska po nim spodziewa, uległszy niezdrowym fantazjom symbolizmu, wizjonerstwa itp.”¹² Dowodem na to miał być najnowszy dramat Przybyszewskiego *Dla szczęścia*, wystawiony w Krakowie w lutym 1899 r., a także zawartość kolejnych numerów redagowanego przezeń „Życia” – organu modernistów, „gdzie tyle pereł talentu i wiedzy niknie wśród chorobliwych majaceń, krążących około jednego, przewodniego punktu rozwyrzenia zmysłów”¹³. Relacjonując kłopoty pisma, które było systematycznie konfiskowane przez cenzurę, krytyk konkludował, że było to do przewidzenia, no bo któż „o normalnym punkcie widzenia a niechorobliwie myślą-

cy” – to, co tworzą modernści – może uznawać za sztukę?¹⁴

W podobnym tonie wypowiadał się inny krytyk Eugeniusz Barwiński – przy okazji omawiania najnowszych powieści Przybyszewskiego *Z cyklu wigilii* i *Nad morzem* – nazywając je majaczeniem „nagiej duszy”: „Bez treści i sensu – rozdźwięki promieni, gorące struny, krzyk kwiatów, fanfary światła, krzyk bezgłośny błyskawic – oto kwiatki stylu (...). Trudno byłoby podawać treść tych utworów – jak się to czyni zwykle przy omawianiu treści doszukać się dość trudno, a wypowiedzieć ją można w kilku słowach. W utworach *Z cyklu wigilii* i *Nad morzem* przedmiotem jest »naga dusza« i jej przejścia. *Wigilie* są pieśnią umarłej miłości (...). Walki duszy przedstawia poemat *Nad morzem*”¹⁵. Barwiński nie negował programu literackiego Przybyszewskiego uznającego „świat wewnętrzny” jako jedynie godny uwagi artysty, ale krytykował realizację tego programu: można bowiem porzucić świat zewnętrzny, rzeczywisty i jego problemy, a zająć się duszą, jej istotą i życiem – ale żeby to nie była chora dusza – a tak jest zawsze w utworach Przybyszewskiego. To, co dla pisarza jest stanem wyższym – dla przeciętnego czytelnika jest chorobą, a jego nadczłowiek – zwyrodniałym indywiduum¹⁶.

Nowych tendencji w literaturze, polegających m.in. na dążeniu twórcy do indywidualizmu, nie negował natomiast Piotr Chmielowski, jeden z czołowych ówczesnych historyków literatury i krytyków literackich. Przestrzegał jednak przed pojmowaniem roli poety jako absolutu, jako Boga stwarzającego swym umysłem nowe światy – jak to czynił Przybyszewski; przestrzegał też – szanując oryginalność poezji stanów psychicznych i nastrojów – przed

¹² K. Czapelski, *Notatki z Krakowa*, tamże, z. 3, s. 119.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże, z. 5, s. 217.

¹⁵ E. Barwiński, *Stanisław Przybyszewski*, tamże, z. 9, s. 431.

¹⁶ Tamże, s. 432.

zbyt „ckliwym” pojmowaniem i ciągłym opisywaniem rozterek własnej duszy, niezdolnej do odczuwania szczęścia¹⁷.

Inny krytyk odniósł się z kolei do wiedeńskiej wystawy malarstwa secesyjnego, według niego pełnej „dziwolągów, od których się oczy odwracają z odrazą”, zrozumiałych tylko dla autorów i ich „bratnich duchów”. Taką „zagnatwaną” symbolikę widział w obrazach Gustava Klimta, Jana Toorpa, Oskara Zwintschera i Ludwiga von Hofmanna¹⁸.

To tylko niektóre wypowiedzi sugerujące, że krytycy skupieni wokół pisma „Iris” odnosili się z rezerwą do nowych prądów w literaturze i sztuce. Jednym z celów, jakie sobie pismo postawiło było bowiem – jak pamiętamy – „stworzenie dla polskiego ogółu zdrowego, duchowego pokarmu”, który treścią i formą będzie zaznajał „z ruchem i z wytwórczością na polu produkcji piękna wszelkich odcieni”. A tego – według cytowanych krytyków – nie mógł zapewnić czytelnikowi modernizm.

Paradoksalnie jednak, gdy przyjrzymy się tekstom literackim zamieszczanym na łamach pisma, odnosimy wrażenie, że ich treść i forma nie do końca były zgodne z opiniami krytyków, szczególnie w zakresie prozy. Obok opowiadań opartych np. na motywach walki narodowyzwoleńczej¹⁹ czy obyczajowych i „z życia wziętych”²⁰ mamy bowiem do czynienia z wieloma

utworami wpisującymi się w stylistykę charakterystyczną dla twórczości modernistycznej: przesiąkniętych pesymizmem i melancholią, w których dominującymi motywami są: rozpacz, niespełnienie, zawiedziona miłość, tragizm istnienia, wzniosłe uczucia, wewnętrzne rozdarcie, pragnienie śmierci. Symbolicznymi bohaterami niektórych utworów autorzy czynili czas, ból, tęsknotę, duszę, nieświadomość, złudzenie, grzech²¹. Z podobną stylistyką mamy do czynienia w przypadku poezji prezentowanej na łamach czasopisma. Ten rozdźwięk pomiędzy poglądami krytyków, wyrażanymi na łamach pisma, a prezentowanymi tekstami literackimi sprawia, że postrzegamy je – tzn. pismo – jako dość oryginalne. Szkoda tylko, że nie można znaleźć w nim żadnych sygnałów, czy był to przypadek, czy efekt zamierzony...

Wśród pozostałych artykułów z zakresu historii literatury i krytyki literackiej większość stanowiły teksty prezentujące sylwetki twórców – polskich i obcych – współczesnych i pochodzących z wcześniejszych epok. Przedmiotem rozważań była więc twórczość Karola Brzozowskiego – z okazji 60. rocznicy jego pracy literackiej²²; Platona Kosteckiego – nestora dziennikarstwa polskiego, pisarza i poety, apostoła jedności polsko-ukraińsko-litewskiej²³; Elżbiety Bośniackiej – autorki dramatów patriotycznych, poetki i tłumaczki²⁴; komediopi-

¹⁷ P. Chmielowski, *Indywidualizm modernistyczny*, tamże 1900, nr 10, s. 153–155, nr 11, s. 172.

¹⁸ ha-e, *Z Wiednia*, tamże, nr 8, s. 129–130.

¹⁹ Np. Wr., „On”. (*Wspomnienie z dni walki i niewoli*), tamże, nr 4, s. 53–55; J. Stella-Sawicki, *Opowiadanie żandarma*, tamże, nr 7, s. 107–109; K. Radwan, *Łza*, tamże, nr 19, s. 305–307; J. Stella-Sawicki, *Odkrycie spisku*, tamże, nr 19, s. 310–312, nr 20, s. 323–326, nr 21, s. 341–343.

²⁰ Np. Z...t, *Z lata*, tamże, nr 12, s. 191–194, nr 13, s. 210–211; A. Matuszewic, *Pokusa*, tamże, nr 14, s. 223–226, nr 15, s. 239–241; A. Stodor [A. Cehak], *Sfinks. Nowela*, tamże, nr 16, s. 255–257, nr 17, s. 272–274.

²¹ Np. A. Stodor [A. Cehak], *Z cichych tragedii*, tamże, nr 2, s. 19–21; A. Matuszewic, *Nieświadomość. (Fantazja – madrygal)*, tamże, nr 3, s. 37–39; Zawrat [M. Wolska], *Ballada*, tamże, nr 4, s. 52–53; W. Bełza, *Bajka*, tamże, nr 8, s. 124; A. Stodor [A. Cehak], *Ona*, tamże, nr 13, s. 205–206; A. Neumanowa, *Z poematów prozą. Minorowe akordy*, tamże, nr 18, s. 286–287; M. Turzyna [M. Wiśniewska], *Z cyklu: Rozdwojenie. Dusza*, tamże, nr 19, s. 303–305; S. Hausnerowa, *Iris*, tamże, nr 20, s. 318–321; L., *A las jęczy i grozi...*, tamże, nr 20, s. 322–323.

²² S. Schnür-Peplowski, *Poeta – Farys*, tamże 1899, z. 1, s. 7–10.

²³ Tenże, „*Nasza Mołytwa*”, tamże, z. 3, s. 103–104.

²⁴ [Elżbieta Rulikowska], tamże, z. 5, s. 208.

sarza Zygmunta Przybylskiego²⁵; dramaturga, krytyka teatralnego i doskonałego analityka środowisk cyganerii artystycznej – Jana Augusta Kisielewskiego²⁶.

Koniec XIX i początek XX w. obfitowały w wydarzenia upamiętniające z setną rocznicą urodzin Adama Mickiewicza, pięćdziesiątą rocznicą śmierci Juliusza Słowackiego oraz 25-lecie pracy literackiej Henryka Sienkiewicza. W związku z pierwszą rocznicą, na łamach „Iris” zamieszczono kilka tekstów o obchodach ku czci poety, zarówno na ziemiach polskich pod zaborami, jak i na emigracji²⁷. Ponadto Władysław Bełza w obszernym artykule przypomniał mało znany epizod z życia wieszca, a mianowicie jego spotkanie z Johannem Wolfgangiem von Goethem w sierpniu 1829 r.²⁸, a syn poety – Władysław – podał okoliczności, w jakich jego ojciec zetknął się z poetką, tłumaczką i malarką Karoliną Jaenisch²⁹. Tadeusz Korzon z kolei dokonał porównania literackiego obrazu bitwy nad Berezyną w *Panu Tadeuszu* z malarskim na obrazie Juliana Fałata *Berezyna*³⁰.

Z okazji rocznicy śmierci Słowackiego opublikowano m.in. autograf listu poety do Ignacego Domeyki, w którym zapewniał, że nie ma żalu do Mickiewicza o to, że w III części *Dziadów* w negatywnym świetle przedstawił postać jego ojczyzna, doktora Augusta Bécu³¹.

Od początku 1900 r. w prasie, również galiczyjskiej, padały propozycje, jak uczcić jubileusz pracy artystycznej Henryka Sienkiewicza. W debatę włączyła się także „Iris”, publikując odezwę zachęcającą do upamiętnienia jubileuszu pisarza przez darowanie mu ziemi (powołano specjalny komitet zajmujący się zbieraniem funduszy na ten cel) oraz organizowanie okolicznościowych przedstawień i akademii³².

Redaktorzy „Iris” starali się swoim czytelnikom przybliżyć także twórczość poetów i pisarzy obcych. Np. okazją do przypomnienia Polakom twórczości Aleksandra Puszkina była setna rocznica jego śmierci³³. Omówiono też twórczość amerykańskiego poety, eseisty i filozofa epoki romantyzmu Ralpa Waldo Emersona w kontekście wpływu jego poglądów na twórczość Mickiewicza³⁴. Opublikowano ponadto artykuł o czeskim pisarzu i językoznawcy Josefie Jungmannie, przedstawicielu czeskiego odrodzenia narodowego³⁵ oraz o twórczości słowackiego pisarza, publicysty i krytyka literackiego Svetozara Hurbana-Vajansky’ego³⁶.

Nie sposób wymienić wszystkich, ale warto wspomnieć jeszcze o trzech artykułach z zakresu historii literatury. W pierwszym napisano o Serbach łużyckich – niewielkim ilościowo narodzie słowiańskim, wciśniętym pomiędzy germański żywioł – i wydawanym przez nich

²⁵ S.P. [S. Schnür-Peplowski], *Zygmunt Przybylski. Sylwetka*, tamże 1900, nr 7, s. 101.

²⁶ Mre. [M. Rolle], *J.A. Kisielewski*, tamże 1899, z. 11, s. 532.

²⁷ A. Bieńkowski, *Rok Mickiewiczowski. (Zamiast epilogu, garść uwag)*, tamże, nr 4, s. 151–153; *Mickiewiczowska rocznica*, tamże, z. 12, s. 541–542.

²⁸ W. Bełza, *Kartka Goethego ofiarowana Mickiewiczowi*, tamże, z. 3, s. 114–118.

²⁹ W. Mickiewicz, *Karolina Jaenisch*, tamże 1900, nr 1, s. 6–7.

³⁰ T. Korzon, „*Pan Tadeusz*” i „*Berezyna*”, tamże 1899, z. 2, s. 63–65.

³¹ W. Mickiewicz, *Nieznany list Juliusza Słowackiego*, tamże, z. 9, s. 397–400. Ponadto: Br.G. [B. Gubrynowicz], *W pięćdziesiątą rocznicę*, tamże, z. 5, s. 202–203; A.B.D., *Pamięci Juliusza*, tamże, z. 10, s. 455–459.

³² A. Krechowicki, *Jubileusz Henryka Sienkiewicza*, tamże 1900, nr 6, s. 85–86; *Jubileusz Sienkiewicza*, tamże, nr 7, s. 101; A. Krechowicki, *Przemówienie na uroczystości jubileuszu Henryka Sienkiewicza we Lwowie w dn. 14 grudnia 1900 r.*, tamże, nr 22, s. 350–353.

³³ F. Rawita-Gawroński, *Jubileusz A. Puszkina*, tamże 1899, z. 7, s. 304–309.

³⁴ P. Chmielowski, *Emerson i Mickiewicz*, tamże, z. 1, s. 11–20.

³⁵ F. Krček, *Twórca odrodzenia czeskiego. O piśmiennictwie i pisarzach polskich*, tamże, z. 2, s. 54–56.

³⁶ P. [S. Schnür-Peplowski], *Svetozar Hurban-Vajanski. (Sylwetka literacka)*, tamże, z. 11, s. 504–507.

skromnym, ale na wysokim poziomie piśmie „Łużica”³⁷. W drugim przypominano sylwetki poetów i pisarzy, którzy brali czynny udział w powstaniach narodowych: od kościuszkowskiego po styczniowe³⁸. W kolejnym Schnür-Peplowski przeprowadził analizę zawartości galicyjskich pism codziennych pod kątem obecności tekstów literackich i publicystyki. Wnioski, jakie z wypłynęły z analizy, nie były dla prasy pochlebne: według redaktora „Iris” większość pism charakteryzował w tym zakresie nadmiar marnych tłumaczeń obcej literatury romansowo-kryminalnej³⁹.

Zdecydowanie rzadziej na łamach „Iris” pojawiała się tematyka historyczna (11 tekstów). Jako przykłady można wymienić następujące artykuły: o bitwie pod Cecorą w 1620 r.⁴⁰; o udziale Polaków w bitwie na Białej Górze⁴¹; o księciu Auguście Lobkowiczu – gubernatorze Galicji w latach 1826–1832, znanym ze swych tendencji polonofilskich⁴². Przybliżono też historię gimnazjum polskiego w Cieszynie (zorganizowanego przez Macierz Szkolną dla Śląska Cieszyńskiego) i Szkoły Ludowej im. Tadeusza Kościuszki w Białej (podległej Towarzystwu Szkoły Ludowej) oraz ich rolę w budzeniu i utrwalaniu polskości na Śląsku Cieszyńskim⁴³. Przy okazji omawiania „Rocznika Krakowskiego” i „Biblioteki Krakowskiej” postulowano, by i we Lwowie zainicjować podobną działalność popularyzu-

jącą wiedzę o mieście i regionie za pomocą odpowiednich wydawnictw: nie naukowych i nie podręcznikowych, a przeznaczonych dla szerokiego kręgu odbiorców⁴⁴. Wspomnieć też można o opublikowanych po raz pierwszy listach Franciszka Smolki (wiceprezydenta, następnie prezydenta parlamentu austriackiego) z lat 1876–1880, charakteryzujących ówczesną sytuację polityczną w Galicji⁴⁵ oraz kilkuczęściowy artykuł przybliżający dzieje, gospodarkę, stosunki narodowościowe, kulturę i życie religijne Pomorza i jego mieszkańców⁴⁶.

Większość tekstów dotyczących muzyki i życia muzycznego była zamieszczona w osobnym dziale; w części ogólnej pisma znalazło się tylko 5 artykułów z tego zakresu. Dwa z nich dotyczyły wyborów dyrektora Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego (po śmierci Rudolfa Schwarza): pierwszy przedstawiał sylwetkę jednego z kandydatów – Henryka Melcera⁴⁷, drugi – już nowego dyrektora – Mieczysława Sołtysa⁴⁸. Opublikowano także artykuł Stanisława Niewiadomskiego poświęcony recepcji muzyki Fryderyka Chopina oraz roli, jaką w propagowaniu jego muzyki odegrali współcześni mu kompozytorzy i pianiści: Franciszek Liszt, Clara Schumann oraz Karol Tausig, Hans von Bülow i Eugen d’Albert⁴⁹.

W części głównej „Iris” znalazło się też 7 artykułów poświęconych teatrowi we Lwo-

³⁷ J. Badeni, *Co z nami będzie?*, tamże, z. 2, s. 51–52.

³⁸ M. Rolle, *Poeci-żołnierze. (Notatka literacka)*, tamże, z. 4, s. 155–161.

³⁹ S.P. [S. Schnür-Peplowski], *Dziennik i książka*, tamże 1900, nr 5, s. 69–70.

⁴⁰ A. Czołowski, *Po cecorskim pogromie*, tamże 1899, z. 9, s. 400–403.

⁴¹ K.J. Nitman, „*Diversi nescio*”. *Z dziejów ofiar Polski na rzecz Austrii*, tamże, z. 2, s. 57–62.

⁴² S. Schnür-Peplowski, *Książę-gubernator*, tamże, z. 7, s. 320–324.

⁴³ K.J. Nitman, *W palącej sprawie*, tamże, z. 12, s. 551–557.

⁴⁴ S. Schnür-Peplowski, *Swoje znać trzeba*, tamże, z. 9, s. 395–397.

⁴⁵ Tenże, *Z listów Franciszka Smolki*, tamże 1900, nr 1, s. 1–3.

⁴⁶ B., *Z pomorskich wrażeń*, tamże, nr 7, s. 109–111, nr 8, s. 126–127, nr 10, s. 159–162, nr 11, s. 178–179, nr 12, s. 197–198.

⁴⁷ (+), *W sprawie dyrektury Gal[icyjskiego] Tow[arzystwa] Muz[ycznego]*, tamże 1899, z. 7, s. 301–303

⁴⁸ Bezstronny, *Mieczysław Sołtys. (Sylwetka)*, tamże, z. 12, s. 542–545.

⁴⁹ S. Niewiadomski, *Fryderyk Chopin*, tamże, z. 11, s. 493–498.

wie. Przypomniano m.in. jego historię⁵⁰, scharakteryzowano repertuar z lat ostatnich⁵¹, a w związku z budową nowego gmachu przybliżono sylwetkę jego architekta i budowniczego – Zygmunta Gorgolewskiego⁵² oraz świeżo mianowanego dyrektora – Tadeusza Pawlikowskiego⁵³.

Pozostałe artykuły (23) zamieszczone w pierwszej części pisma były bardzo różnorodne pod względem tematycznym i nie dają się przyporządkować do omówionych wcześniej grup. Kilka z nich to biografie sławnych ludzi, przedstawiciele różnych środowisk, różnych zawodów i funkcji społecznych, np. Klementyny z Tańskich Hoffmanowej – pisarki, pedagoga i działaczki społecznej⁵⁴; Włodzimierza Dzieduszyckiego – przyrodnika, polityka, mecenas sztuki i folklorysty⁵⁵; ks. Jana Badeniego – jezuitę, działacza społecznego⁵⁶; lekarzy – profesorów Uniwersytetu i społeczników: Ludwika Rydygiera⁵⁷, Józefa Majera⁵⁸ i Jana Prusa⁵⁹ oraz redaktora „Iris” Schnür-Peplowskiego, opublikowany w ostatnim numerze pisma⁶⁰.

Z uwagi na nazwisko autora – filozofa i psychologa, profesora Uniwersytetu Lwowskiego Kazimierza Twardowskiego – warto wspomnieć o artykule objaśniającym motywacje ludzkich zachowań, w tym rolę egoizmu jako koła na-

pędowego wielu działań⁶¹; natomiast z powodu dość oryginalnej tematyki – artykuł Jana Stelli-Sawickiego o... inteligencji u roślin⁶². Pozostałe spośród artykułów zakwalifikowanych jako „różne” to m.in. interesująco napisana relacja z podróży po Finlandii – kraju, podobnie jak Polska będącego pod jarzmem carskiej Rosji, uwzględniająca jego historię, charakterystykę przyrody oraz geograficzno-geologiczne osobliwości⁶³ oraz felieton podejmujący ważną z punktu widzenia dziennikarstwa problematykę roli współczesnej prasy oraz odpowiedzialności dziennikarzy za słowo pisane⁶⁴.

Recenzje, omówienia, sprawozdania

Kopalnią wiedzy na temat życia artystycznego we Lwowie były kolejne działy, przede wszystkim *Muzyka, Malarstwo i Rzeźba* oraz *Teatr*, natomiast na temat życia artystycznego w Krakowie – dział *Notatki z Krakowa*.

Dział muzyczny był redagowany przez miejscowych muzyków i krytyków muzycznych: Stanisława Niewiadomskiego, Seweryna Bersona, Stanisława Kuczkiwicza i Walentego Wysockiego. Wypowiadali się na łamach także specjaliści spoza Lwowa, np. Michał Marian Biernacki – pedagog w szkołach muzycznych w Warszawie. Na zawartość działu składały się

⁵⁰ S.P. [S. Schnür-Peplowski], *Ze Starego Teatru. (Kartki z przeszłości)*, tamże 1900, nr 14, s. 221–223, nr 16, s. 253–255, nr 17, s. 269–271, nr 18, s. 285–286.

⁵¹ Tenże, *Lwów – Sztuce Narodowej*, tamże, nr 4, s. 49–50.

⁵² Tenże, *Zygmunt Gorgolewski*, tamże, nr 20, s. 317–318.

⁵³ Tenże, *Lwów – Narodowej Sztuce*, tamże, nr 8, s. 117–118; S.P. [S. Schnür-Peplowski], *Z Nowego Teatru*, tamże, nr 19, s. 301–302.

⁵⁴ W.N., „Wszystkie polskie dzieci są moimi dziećmi”, tamże 1899, z. 5, s. 203–207.

⁵⁵ S. Schnür-Peplowski, *Włodzimierz Dzieduszycki*, tamże, z. 10, s. 443–446

⁵⁶ M. Rolle, *Ksiądz Jan Badeni. Wspomnienie pośmiertne*, tamże, z. 2, s. 98–102.

⁵⁷ *Dr Ludwik Rydygier*, tamże, z. 6, s. 253–255.

⁵⁸ M. Rolle, *Józef Majer*, tamże, z. 7, s. 347–351.

⁵⁹ HP, *Dr Jan Prus*, tamże 1900, nr 3, s. 33–34.

⁶⁰ M. Rolle, *Stanisław Schnür-Peplowski*, tamże, nr 22, s. 349–350.

⁶¹ K. Twardowski, *Czy człowiek postępuje zawsze egoistycznie*, tamże 1899, z. 5, s. 211–216

⁶² J. Stella-Sawicki, *Inteligencja u roślin*, tamże, z. 9, s. 408–416, z. 10, s. 461–467.

⁶³ S. Bełza, *Na dalekiej Północy. (Z podróży po Finlandii)*, tamże 1900, nr 13, s. 212–214, nr 14, s. 228–232, nr 15, s. 244–246, nr 16, s. 260–263, nr 18, s. 289–294, nr 19, s. 308–310.

⁶⁴ A. Bieńkowski, *Imiennosc – czy bezimiennosc?*, tamże, nr 7, s. 101–102.

m.in. sprawozdania z koncertów organizowanych we Lwowie przez działające tu Galicyjskie Towarzystwo Muzyczne oraz chóry: „Echo” i „Lutnia”; omówienia i recenzje przedstawień operowych i operetkowych; informacje na temat nowych wydawnictw muzycznych; informacje o działalności lwowskich szkół muzycznych oraz relacje z imprez muzycznych poza Galicją.

Redakcją działu *Malarstwo (Malarstwo i rzeźba)* zajmował się literat i wydawca Izydor Kuncewicz, wspólnie z historykiem Michałem Lityńskim. Oprócz licznych relacji z wystaw w dziale były zamieszczane teksty prezentujące sylwetki artystów, np. malarzy: Tadeusza Rybkowskiego⁶⁵; Juliusza Zuber⁶⁶; Władysława Wankie⁶⁷; Adama Michała Sozańskiego⁶⁸; Tadeusza Popiela⁶⁹ oraz rzeźbiarza Władysława Mazura⁷⁰. Z okazji wydania w 1900 r. monografii *Juliusz Kossak* autorstwa Stanisława Witkiewicza przypomniano sylwetkę i dokonania niedawno zmarłego artysty⁷¹. Większe artykuły poświęcono również konkretnym dziełom malarskim i rzeźbiarskim: obrazowi Henryka Siemiradzkiego *Dirce chrześcijańska* (akcentując jego psychologiczną, a nie historyczną wymowę)⁷², obrazowi Zygmunta Rozwadowskiego *Wincenty Szeptycki szarżujący pod Rioseco*⁷³ oraz pomnikom: Adama Mickiewicza we

Lwowie⁷⁴ i Tadeusza Kościuszki w Krakowie⁷⁵ według projektów artysty rzeźbiarza Antoniego Popiela.

Podobną rolę jak poprzednie działy spełniał kolejny, zatytułowany *Teatr*. Redagowali go: Schnür-Pepłowski, Rolle, Roman Poliński – urzędnik o ambicjach literackich oraz historyk, archiwista i bibliotekarz – Eugeniusz Barwiński. Oprócz informacji na temat bieżącego repertuaru teatru lwowskiego dział ten zawierał wiele ciekawych materiałów, związanych np. z organizowanymi corocznie przez Wydział Krajowy konkursami na sztukę teatralną, które – oprócz apanaży finansowych – dawały autorowi możliwość zaistnienia na deskach teatru lwowskiego lub krakowskiego⁷⁶. Kilkakrotnie pisano o budynku nowego teatru oraz o jego nowym zespole artystycznym⁷⁷.

W obu rocznikach nieregularnie pojawiały się działy: *Notatki z Krakowa*, w opracowaniu Kazimierza Czapelskiego, *Z Pragi Czeskiej*, redagowany przez Borysa Prusika, a w roczniku drugim efemerycznie dział *Z Wiednia*, redagowany przez autora podpisującego się kryptonimem ha-e. Dokumentowano w nich życie kulturalne w tych miastach, ze szczególnym uwzględnieniem wystaw malarstwa i rzeźby, koncertów oraz repertuaru teatralnego.

⁶⁵ S.P. [S. Schnür-Pepłowski], *Tadeusz Rybkowski*, tamże 1899, z. 7, s. 329–330; *Prof. Tadeusz Rybkowski*, tamże 1900, nr 19, s. 314.

⁶⁶ A. Nowaczyński-Neuwert, *Juliusz Zuber*, tamże 1899, z. 9, s. 419–423.

⁶⁷ Tenże, *Władysław Wankie*, tamże, z. 10, s. 471–476.

⁶⁸ Iz.K. [I. Kuncewicz], *Adam Michał Sozański*, tamże, z. 12, s. 567–571.

⁶⁹ *Tadeusz Popiel*, tamże, z. 6, s. 270–271.

⁷⁰ Iz.K. [I. Kuncewicz], *Władysław Mazur. (Sylwetka artystyczna)*, tamże 1900, nr 12, s. 201–202.

⁷¹ St., *Juliusz Kossak*, tamże, nr 21, s. 344.

⁷² J. Łada, *Siemiradzkiego „Dirce chrześcijańska”*, tamże 1899, z. 1, s. 33.

⁷³ *Wincenty Szeptycki szarżujący pod Rioseco*, tamże, z. 3, s. 124–125.

⁷⁴ *Komitet budowy pomnika Mickiewicza*, tamże, z. 3, s. 124.

⁷⁵ *Pomnik Tadeusza Kościuszki w Krakowie*, tamże, z. 6, s. 271–272; *Pomnik Kościuszki w Krakowie*, tamże 1900, nr 4, s. 64.

⁷⁶ *Krajowy konkurs dramatyczny*, tamże 1899, z. 2, s. 87–88; R. Poliński, „*Młodzi bohaterowie*”, tamże, z. 5, s. 224–226; *Konkurs dramatyczny*, tamże, z. 6, s. 289–290; *Polski konkurs dramatyczny*, tamże 1900, nr 3, s. 46; *Krajowy konkurs dramatyczny*, tamże, nr 7, s. 113–114.

⁷⁷ *Nowy teatr we Lwowie*, tamże 1899, z. 5, s. 231–232; E. Barwiński, *Nowy teatr we Lwowie*, tamże, z. 10, s. 483–486; *Teatr miejski we Lwowie*, tamże 1900, nr 19, s. 314–315.

Przez cały okres ukazywania się pisma jednym z obszerniejszych działów była *Literatura*. Na jego zawartość składały się adnotacje o ukazujących się na bieżąco wydawnictwach zwartych, przede wszystkim literatury pięknej, następnie opracowań z zakresu nauki o literaturze i historii, rzadziej z nauk społecznych i politycznych, psychologii i nauk przyrodniczych. Omawiane wydawnictwa pochodziły przede wszystkim z oficyn lwowskich (Towarzystwo Wydawnicze, H. Altenberg, Księgarnia Polska, Macierz Polska, Seyfarth i Czajkowski, Gubrynowicz i Schmidt, Jakubowski i Zadurowicz), krakowskich (Gebethner i Sp., Spółka Wydawnicza Polska, Czytelnia Polska) i warszawskich (Gebethner i Wolff, A.G. Dubowski, S. Lewental, J. Fischer); pojedyncze wydawnictwa pochodziły z Poznania (Karol Kozłowski), Petersburga (Kazimierz Grendyszyński) i Złoczowa (Księgarnia Wilhelma Zukerkandla). Adnotacje były obszerne, merytoryczne, w niektórych przypadkach wykraczały nawet poza omówienie treści prezentowanego dzieła i odnosiły się do całego dorobku twórczego autora. W niektórych numerach adnotowano także bieżące numery kilku pism polskich: „Przeglądu Literackiego”, „Kwartalnika Historycznego”, „Rocznika Krakowskiego”, „Przeglądu”, „Rocznika Asekuracyjno-Ekonomicznego”, „Biblioteki Powszechnej” i obcych: „*Slovanský’ego Přehledu*”, „*Dichterstimmen der Gegenwart*”, „*Das Litterarische Echo*” i „*Zvonu*” – jeśli zawierały treści związane z literaturą, kulturą bądź sztuką polską.

Ostatnim działem pisma była *Kronika żałobna*, w której zamieszczano informacje o zmarłych znanych osobach ze świata literatury, nauki, kultury, sztuki, polityki i gospodarki. W większości przypadków biogramy były bardzo obszerne, niekiedy z portretem zmarłego.

Autorzy

Po tym przyczynku do analizy zawartości „Iris” dwa słowa należą się autorom publikującym na jego łamach. Zdecydowana większość z nich była związana z Lwowem. Wśród autorów tekstów krytycznych i popularnonaukowych znaleźli się profesorowie Uniwersytetu Lwowskiego: historyk literatury Piotr Chmielowski oraz filozof i psycholog Kazimierz Twardowski. Teksty w „Iris” zamieszczali ponadto: Tadeusz Korzon – współtwórca warszawskiej szkoły historycznej; Franciszek Krček – językoznawca i folklorysta, współzałożyciel Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie; Aleksander Czółowski – historyk i archiwista, dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Lwowa i Muzeum Narodowego we Lwowie; Władysław Bełza – pisarz i publicysta, animator życia kulturalnego we Lwowie; syn Adama Mickiewicza – Władysław; Franciszek Rawita-Gawroński – powstaniec styczniowy i historyk-amator oraz oficer i działacz niepodległościowy – Jan Stella-Sawicki. Jednakże zdecydowaną większość autorów stanowili miejscowi inteligenci różnych zawodów, miłośnicy sztuki i krytycy-amatorzy oraz społecznicy o ambicjach popularyzatorskich⁷⁸. Podobnie rzecz się miała z literatami – w „Iris” nie publikowali ci uznani, wybitni, ale amatorzy – literacko uzdolnieni inteligenci różnych zawodów. Dla czytelników pismo było zatem przede wszystkim zwierciadłem dokonań własnego środowiska. Jeśli natomiast chcieli zaczerpnąć szerszej informacji o tym, co się dzieje na współczesnym polskim rynku wydawniczym, mieli do dyspozycji dział *Literatura*.

Z niniejszego szkicu do dziejów prasy galicyjskiej – ale także do historii życia literackiego i artystycznego Galicji przełomu XIX i XX wieku – wyłania się mało znany obraz aktywności lwowskich i krakowskich środowisk kulturalnych. Zawartość „Iris” zdaje się potwierdzać

⁷⁸ Większość z nich publikowała pod pseudonimami lub kryptonimami trudnymi dziś do zidentyfikowania.

teżę, że tamtejsze życie kulturalne biegło niejako dwoma torami: jeden stanowiła wysoko artystyczna twórczość cenionych w całym kraju artystów, pisarzy i poetów, których dzieła z czasem trafiały do podręczników i były przedmiotem opracowań naukowych; drugi – czego dowodem są łamy pisma „Iris” – stanowiła twórczość amatorska. Właśnie dla tej ostatniej, dla literatów i krytyków-amatorów pismo było kroniką ich osiągnięć, może nie tak wybitnych, ale realizowanych przecież z nie mniejszym zaangażowaniem.

Nie bez znaczenia jest także rola „Iris” dzisiaj: jako źródła wiedzy o życiu literackim i kulturalnym Lwowa i Krakowa przełomu XIX i XX w. Zawartość kronik: muzycznej, teatralnej i sztuk pięknych może uzupełnić dotychczasowe ustalenia na temat aktywności tamtejszych środowisk intelektualnych.

* * *

Z przeprowadzonej kwerendy wynika, że w 1899 r. wyszło 12 zeszytów pisma, w 1900 r. ukazały się 22 numery. Dalszy żywot „Iris” przerwała samobójcza śmierć redaktora Stanisława Schnür-Peplowskiego – *spiritus movens* całego przedsięwzięcia zarówno pod względem merytorycznym, jak i – często – finansowym. Ostatni numer nosił datę 15 grudnia 1900 r. Podpisany pod nim redaktor odpowiedzialny Michał Rolle, w krótkiej notatce „Od Redakcji” wyrażał co prawda nadzieje na wznowienie pisma „jeśli sprzyjające warunki na to pozwolą”, ale nigdy to nie nastąpiło. Najwyraźniej zabrakło prężnego organizatora, społecznika, który, jak Schnür-Peplowski, poświęciłby inicjatywie czas i wysiłek, a gdy było trzeba – także i pieniądze.

Bibliografia

Źródła:

Statut Koła Literacko-Artystycznego we Lwowie [Lwów] 1885.

Opracowania:

Chołoniewski A., *Nieśmiertelni. Fotografie literatów lwowskich*, Lwów 1998.

Czarnowski R.J., Wojdecki E., *Lwów. Dzieje miasta*, Kielce 2015.

İstoriâ L'vova u tr'oh tomah. T. 2. 1772-žovten' 1918, [Redkol.: Â. İsaëvič et al.], L'viv 2007.

Jakubowska U., *Lwów na przełomie XIX i XX wieku. Przegląd środowisk prasotwórczych*, Warszawa 1991.

Jarowiecki J., *Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, t. 2, Kraków 2006.

Jarowiecki J., *Typologia i statystyka prasy lwowskiej w latach 1864–1939* [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, pod red. J. Jarowieckiego, t. 4, Kraków 1999.

Lwów: miasto–społeczeństwo–kultura. Studia z dziejów miasta, t. 9, *Życie codzienne miasta*, red. K. Karolczak, Ł.T. Sroka, Kraków 2014.

Myśliński J., *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej* [w:] *Prasa polska w latach 1864–1918*, t. 2, Warszawa 1976.

Polski słownik biograficzny, t. 1–50, red. W. Konopczyński i in., Kraków 1935–2015.

Raczkowska K., *Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie* [w:] *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*, cz. 2, red. nauk. B. Sordyłowa, oprac. zespół pod kier. B. Krajewskiej-Tartakowskiej w składzie: K. Góra-Szkaradek, B. Krajewska-Tartakowska, J. Kurjata, Warszawa 1994.

Riedl T., *O Lwowie i lwowskim piśmiennictwie*, Pelplin 2013.

Skręt Rościszaw, *Rolle Michał* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 31, Wrocław 1988.

Skręt Rościszaw, *Schnür-Peplowski Stanisław* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 35, Wrocław–Kraków 1994.

Słownik literatury polskiej XIX wieku, red. J. Bachórz, A. Kowalczykowa, wyd. 3 bez zmian, Wrocław 2002.

Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny, t. 1–10, red. J. Czachowska, A. Szałagan, Warszawa 1994–2007.